

"Een richting te gaan": inwijding in ignatiaanse spiritualiteit

■ Annemiek de Jong – van Campen

Vijf jaar zijn wij bezig geweest met het samenstellen en schrijven van het boekje onder deze titel. Vijf jaar, waarin mij steeds duidelijker is geworden wat voor een boekje het wat mij betreft moest worden, wat het te bieden moest hebben. Nu ik er nog eens over nadenk, blijkt de titel de lading nauwelijks beter te hebben kunnen dekken. "Ons boekje" bedoelt de Ignatiaanse weg naar omgang met God te tonen en eerste deuren tot die weg te openen voor mensen die ook christelijke bronnen aanboren in hun zoeken naar betekenis en zin. Temidden van de veelheid aan spirituele literatuur brengen wij met dit boekje de ignatiaanse spiritualiteit voor het voetlicht als een mogelijke richting om te gaan.

Wat mij – laat ik voor mijzelf spreken in dit verband – voor ogen kwam te staan met dit boekje is "inwijding". Dat hangt vast samen met het promotie-onderzoek dat ik in deze jaren begonnen ben, en dat inwijding, met een oud-christelijke term "mystagogie" genoemd, tot onderwerp heeft. Ik zal hieronder kort aangeven wat ik onder mystagogie versta en vervolgens laten zien wat volgens mij de mystagogische opzet van *Een richting te gaan* is. Daarin komt ook mijn eigen leerproces in geloof en ignatiaanse spiritualiteit aan de orde.

Inwijding

Na het lezen van verschillende boeken over mystagogie in de tijd van de kerkvaders (3^e-4^e eeuw) en in onze tijd ben ik onder mystagogie dit gaan verstaan: inwijding in persoonlijk geloof en in een gemeenschap. Nu kun je vanuit twee perspectieven naar mystagogie kijken: vanuit het gezichtspunt van de geloofsleerling, de "myste" genoemd, en vanuit dat van de traditie, die vaak vertegenwoordigd wordt door de geloofsleraar, de "mystagoog". Inwijding vanuit het perspectief van de geloofsleerling, de zoekende mens, is een proces van inwoning en omvorming, waarin de leerling ingewijd wordt in het ervaren van en inzicht krijgen in de spirituele dimensie van het persoonlijke leven en een relatie leert aangaan met God en mensen.

In dit mystagogisch proces kunnen drie lagen onderscheiden worden: inwijding in de geheimen van het bestaan, inwijding in het geheim van de genade en inwijding in de roeping in de gemeenschap. Inwijding vanuit het gezichtspunt van de traditie betekent de bemiddeling van het geloof die erop gericht is dat de leerlingen tot leven komen in God en met medemensen. Voor een omvattende bemiddeling is het nodig dat 1. een referentiekader, taal en werkelijkheidsvisie worden aangereikt, 2. contexten worden aangeboden waarin ervaringen van God kunnen worden opgedaan en 3. voorgedaan wordt hoe het persoonlijke leven en geloof met elkaar verbonden kunnen worden, zo dat mensen aan hun leven betekenis leren geven vanuit het licht van het geloof en hun omgang met God.

Inwijding in "Een richting te gaan"

Hoewel daadwerkelijke inwijding en bemiddeling niet zonder persoonlijk contact tussen geloofsleerling, geloofsleraar en geloofsgemeenschap kunnen, ben ik van mening dat er hulpmiddelen kunnen zijn die dit proces kunnen bevorderen, ook wanneer deze zelf eerder een communicatie op afstand inhouden. Deze hulpmiddelen dienen dan een mystagogische opzet te hebben. Ik meen dat in het boekje *Een richting te gaan* een dergelijke mystagogische opzet terug te vinden is. Waarin is deze dan te herkennen? Zonder er uitputtend op in te gaan, wil ik een tweetal punten noemen. Daarbij neem ik de twee genoemde perspectieven op mystagogie als uitgangspunt: allereerst het proces van inwoning en omvorming van de geloofsleerling en vervolgens de bemiddeling.

Proces van inwoning en omvorming van de geloofsleerling

De samenstellers van het boekje hebben ervoor gekozen om het te maken voor met name twee doelgroepen. Allereerst voor mensen die zich bezighouden met "spiritualiteit", zoals dat tegenwoordig

heet, en daarbij ook zoeken naar wat christelijke bronnen hen te zeggen hebben. De tweede doelgroep die wij voor ogen hebben gehad, is die van mensen die al enigszins vertrouwd zijn met de ignatiaanse spiritualiteit en die daar met behulp van een tekstenboekje verder mee willen. De keuze voor deze twee doelgroepen heeft betekend, dat wij teksten hebben gezocht die meerdere lagen in zich bergen. Ook in de teksten die wij zelf hebben geschreven hebben we geprobeerd deze gelaagdheid aan te brengen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de inleidingen op de thema's.

Inwijding in de geheimen van het bestaan – "Vragenderwijs"

Per thema is er een inleiding onder de titel "Vragenderwijs" opgenomen en een inleiding genaamd "Kort ignatiaans". In de stukjes "Vragenderwijs" wordt de lezer uitgenodigd stil te staan bij waar zo vaak aan voorbij geleefd wordt in het alledaagse leven. Hij of zij wordt gevraagd te kijken en te zien wat er werkelijk gebeurt, te luisteren en te horen welke stemmen in ook heel gewone gebeurtenissen tot hem of haar spreken. Kijken en zien. Het is een van de dingen die ik van Ignatius geleerd heb. Kijken naar mijn dagelijks bestaan en daarin het geheimvolle gaan opmerken. Kijken naar gewone situaties en gaan zien wie ik ben. Kijken naar mijzelf, naar anderen en de wereld en gaan ontdekken dat dit alles verband houdt met God. Maar hoe dan? En wie is God dan? Bewust hebben we ervoor gekozen om in deze teksten terughoudend te zijn met het woord "God" en de naam "Jezus". "Verlangen", "liefde", "aanwezigheid" en "ankerpunt" zijn een paar van de aanduidingen van God waarmee we ontvankelijkheid voor Hem hebben proberen te wekken. Zo hebben we geprobeerd om met deze teksten bij te dragen aan wat ik nu zou noemen inwijding in de geheimen van het bestaan.

Inwijding in de genade – "Kort ignatiaans"

Tussen de teksten "Vragenderwijs" en "Kort ignatiaans" zit een stap. In de teksten van "Vragenderwijs" wordt wel gewezen in de richting van leven in relatie met God, maar dat gebeurt nog op open wijze. De lezer kan op de vragen die hem of haar gesteld worden vrij antwoorden. Dit betekent dat het aanbod van God een relatie met de lezer aan te gaan ook afgeslagen kan worden. "Kort ignatiaans" daarentegen is geschreven vanuit de vooronderstelling dat dit aanbod aanvaard is of wordt. Het laat zien hoe een thema inhoud kan krijgen wanneer iemand inderdaad God herkent in zijn of haar leven, en wel als degene die verlangt met ons te zijn en die zich in concrete mensen laat kennen. De lezer gaat zich zien als kind van God en gaat in op het verlangen van God om een relatie met Hem te onderhouden. Hier wordt derhalve de stap gemaakt van inwijding in de geheimen van het bestaan naar inwijding in de genade. De spirituele ervaring verliest haar onbepaaldheid en krijgt een duidelijke richting. Het gaat hier om ervaringen van leven met God in navolging van Christus en in het voetspoor van Ignatius, en daarnaast Ignatius en enkele andere bekende en onbekende gelovigen worden gepresenteerd als richtingwijzers. Zij zijn de voor-gangers die ons kunnen helpen de richting te vinden, die wij verlangen te gaan en de mens te worden zoals God ons droomt. De meditatie waartoe deze voorgangers op de weg van God ons aanzetten, kan een verdere verinnerlijking en toe-eigening van geloof met zich meebrengen. De Geest van God zal meer leefruimte in de geloofsleerling krijgen en hem of haar verder omvormen naar Gods beeld.

Inwijding in de roeping in de gemeenschap

Dat het beeld van God dat mensen zijn en steeds meer kunnen worden, gestalte krijgt in het samenleven met anderen in onze wereld, komt weliswaar niet in de vorm van de inleidingen op de thema's tot uitdrukking, maar wel in de inhoud van enkele thema's. Inwijding in het christelijke geloof kan immers niet zonder deze stap. De navolging van Christus roept het verlangen op anderen te laten delen in de genade die de geloofsleerling nu ervaart. De inwijding in de genade leidt tot het appèl van toewending naar de wereld, in de vorm van een voor iedere mens eigen roeping. Contemplatie en actie horen samen, houdt Ignatius ons voor, en zelfs: in de actie, dat wil zeggen in de wijze waarop je samenleeft met anderen, is God te ontmoeten. Kortom, geloven heeft te maken met het eigen bestaan, met het samenleven met anderen in deze wereld en daarin met het leven in de Geest in navolging van Christus. Inwijding in dit geloof is een proces dat nooit ten einde is en iedere geloofsleerling een leven lang in beweging houdt.

Bemiddeling

Ik zelf heb het als bijzonder ervaren om als relatief jonge volgeling van Ignatius mee te mogen werken aan *Een richting te gaan*. Ik heb het zo verstaan dat ik door de opdrachtgevers, deelnemers aan het

Netwerk Ignatiaanse Spiritualiteit, niet alleen gezien werd als "geloofsleerling", maar tegelijkertijd ook als iemand die – in bescheiden mate – kan helpen om de ignatiaanse spiritualiteit over te dragen. Het heeft mij enige tijd gekost om mij in deze zin ook als "geloofsleraar" te gaan zien. Maar in de jaren dat we met het boekje bezig zijn geweest, ben ik mij steeds meer bewust geworden van wat geloofsbemiddeling behelst en wat ik zelf daarin belangrijk vind. Ik zal daar hieronder iets van aanstippen.

Referentiekader

Onder het kopje "Inwijding" heb ik drie punten genoemd die te onderscheiden zijn in geloofsbemiddeling. Ten eerste gaat het om het aanreiken van een specifiek, in ons geval ignatiaans-christelijk, referentiekader. Om een gelovige te worden moet een socialisatieproces doorgemaakt worden, waarin de taal en de werkelijkheidsvisie van de traditie worden aangeleerd. Dit socialisatieproces wordt niet alleen gekleurd door de traditie waarin iemand wordt ingewijd, maar ook door de tijd en maatschappelijke omstandigheden waarin dit gebeurt. De taal en de werkelijkheidsvisie moeten bij beide aansluiten, wil zij verstaanbaar en aansprekend zijn. Ook in ons boekje hebben wij geprobeerd dat te doen. Soms hebben wij ervoor gekozen om begrippen uit de traditie te handhaven, maar in de inleidingen en de teksten een eigentijds verstaan daarvan op te roepen. Ik denk dan bijvoorbeeld aan enkele christelijke begrippen die titels van thema's geworden zijn, zoals "dienstbaarheid", "lijden" en "verrijzenis". In andere gevallen hebben wij voor eigentijdse begrippen gekozen, waarachter meer traditionele en vaak meer theologische begrippen schuil gaan. Ik denk dan aan bijvoorbeeld "aanvaarding" (verzoening), "God kun je niet bezitten" (transcendentie van God) en "mens worden in het concrete bestaan" (immanentie van God).

Ervaringen van God

Het tweede aspect van bemiddeling omvat het wijzen op contexten waarin mensen ervaringen van God kunnen opdoen. We kunnen daarbij denken aan gebed als geconcentreerd moment van meditatie en contemplatie, maar ook aan het dagelijks leven met al zijn gebeurtenissen en emoties. Dit aspect van bemiddeling zit in heel Ignatius' spiritualiteit verweven. Hij spoort zijn (mede)geloofsleerlingen aan om God te zoeken in alles, vanuit het vertrouwen dat Hij zich in alles laat vinden en ervaren. Het is vanzelfsprekend dat een boekje over ignatiaanse spiritualiteit niet slechts in enkele afzonderlijke thema's, maar in zijn geheel verhaalt over ervaringen van God die in bepaalde contexten zijn opgedaan, en dat het de lezer zo ook naar dergelijke contexten terugverwijst.

Voordoelen van betekenisgeving

Tenslotte behelst bemiddeling het duiden van het persoonlijk leven vanuit het perspectief van het geloof. Dit kunnen mensen vaak niet automatisch vanuit zichzelf. Het verbinden van het persoonlijk leven met het geloof moet voorgedaan worden. De inleidingen op de thema's uit *Een richting te gaan* zijn als dergelijke voorbeelden bedoeld. Het oefenmateriaal waarmee de lezer zelf tot verbindingen van geloof en persoonlijk leven kan komen, wordt geboden in de teksten bij de thema's. In de keuze van de teksten is bewust gekozen voor een grote verscheidenheid in zowel meer expliciet religieuze teksten als meer profane teksten. Om het dagelijks leven werkelijk in het licht van het geloof te leren zien en beleven, dienen we ons immers te oefenen in beide bewegingen van betekenisgeving: van het profane naar het religieuze en vice versa.

Morele versus existentiële duiding als aandachtspunt

Tenslotte zal ik nog ingaan op wat mij in de afgelopen jaren steeds meer is opgevallen en wat voor mij belangrijk is geworden in de bemiddeling van ons geloof. Ignatius' aandacht voor het hele leven en voor alle aspecten van het menszijn als vindplaatsen van God, hebben mij gevoelig gemaakt voor het bestaan van verschillende lagen die aangesproken kunnen worden in gelovig spreken. Het meest voorkomend is het spreken op het morele niveau. Heel vaak wordt een geloofsthema of een geloofstekst vooral moreel geduid. Naar mijn aanvoelen doet dit zowel het thema of de tekst, als de gelovige als mens tekort. Immers, geloven is meer dan weten hoe om te gaan met het goede en het kwade en onze houding in het leven wordt door meer bepaald dan waarden en normen, geboden en verboden. Volgens mij is de kern van het christelijk geloof menswording. God heeft ons geschapen als mens naar zijn beeld. Dat is onze oorsprong. Jezus de Christus is als mens het meest volkomen beeld van deze God geworden en daarmee de weg die ook wij kunnen volgen om oorspronkelijk mens te

worden. Ignatius verwijst ons steeds naar deze weg van de navolging van Christus wanneer wij willen doen en zijn zoals God dat verlangt.

Dit impliceert voor de geloofsbemiddeling dat niet alleen op de morele betekenis van het geloof moet worden gewezen, maar ook, of liever: veel meer op wat ik noem de existentiële betekenis van het geloof. De vraag daarbij is steeds: wat leert het geloof ons over werkelijk mens-zijn? Wat leert het geloof ons over hoe om te gaan met het transcendente, met wat en wie ons te boven gaat en toch op ons toekomt? En wat leert het geloof ons over hoe om te gaan met het immanente, met hoe wij ons oorspronkelijk mens-zijn kunnen vinden en realiseren in onze omgang met de gegevenheden in ons eigen leven, in onze omgang met andere mensen en met de wereld?

Het is mij opgevallen, toen wij de grote hoeveelheid teksten doornamen om daaruit een selectie te maken, dat er zeer veel religieus getinte teksten zijn waarin uiteindelijk de duiding op een moreel niveau blijft steken. Zeker wanneer ik daarvan een aantal achter elkaar gelezen had, bekwam mij het gevoel dat mij voortdurend de les gelezen werd. Het sloeg mij murw. Maar bij het schrijven van onze eigen inleidingen is gebleken, hoezeer ook wijzelf vertrouwd zijn geraakt met de morele duiding. Als bijna vanzelf sloop deze ook in onze eigen teksten. Vooral bij thema's als "dienstbaarheid" en "lijden" moesten we er erg op bedacht zijn niet in de kuil van de overbekende moraal te vallen. Werkelijk geloven heeft immers niet te maken met handelen uit plicht of om je best te doen, maar komt voort uit en uit zich in het handelen en zijn vanuit het verlangen naar menswording. Als de morele (of zelfs moralistische) boodschap te veel uit onze teksten zou blijken, zouden we daar uiteindelijk mensen mee tekort kunnen doen, kleiner maken dan zij zijn.

Om dit te voorkomen moesten wij ons opnieuw bezinnen op dergelijke thema's. We moesten proberen opnieuw te zien wie Christus is en wat Hij ons heeft voorgeleefd. We moesten opnieuw proberen te verstaan waartoe God ons oproept. En we moesten opnieuw proberen te zien welke betekenis de werkelijkheid heeft, waarin wij leven. "Wat wordt ons geleerd over menswording?" was steeds de leidende vraag. Als bemiddelaars van de geloofstraditie moesten wij dus ook zelf voortdurend opnieuw leerlingen worden in het geloof. Dat is waarom het bezig zijn aan ons boekje voor mij zo leerzaam en bevredigend is geweest. Ook ik ben verder gegaan in de richting die mij al eerder gewezen is maar die steeds weer gevonden en gegaan moet worden. Hopelijk zullen ook anderen hun pad vinden naar de oorspronkelijke mens die God in ons heeft neergelegd. Misschien met enige inspiratie uit *Een richting te gaan*.

In dit artikel heb ik kort mijn ideeën omtrent mystagogie gepresenteerd, die ik in mijn promotieonderzoek verder uitwerk. Mocht u opmerkingen hebben, dan stel ik het zeer op prijs om deze te vernemen om ze mee te kunnen nemen in mijn verdere onderzoek: Annemiek de Jong – van Campen, Papyrusdreef 5, 3564 CP Utrecht (avcampen@ktu.nl).